

KASĀCIJAS INSTANCES TIESAS KOMPETENCE UN ATTĪSTĪBAS TENDENCES

COMPETENCE OF THE COURT OF CASSATION AND ITS DEVELOPMENT TRENDS

Aldis Laviņš, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedras lektors

Summary

The article is dedicated to examination of trends in the development of the competence of the court of cassation in countries such as France, the Netherlands, Lithuania and Estonia, where courts are entitled to amend or adopt new rulings in certain cases. It offers discussion of the potential benefits and challenges of these developments, including improving judicial efficiency and reducing retrials.

Atslēgvārdi: kasācijas instances tiesa, kompetence, tiesu efektivitāte, konsultatīvs atzinums

Keywords: Court of Cassation, competence, efficiency of the Court, advisory opinion

1. Augstākās tiesas kompetences modeļi kontinentālajā Eiropā

Atšķirīga vēsturiskā pieredze un tiesiskās tradīcijas ir galvenais iemesls tam, kādēļ kontinentālās Eiropas tiesiskajā telpā nepastāv vienots augstākā līmeņa tiesas (turpmāk arī – augstākā tiesa) kompetences modeļis. Nav arī konstatējama dominējošā pieeja kompetences noteikšanai. Neraugoties uz pastāvošajām atšķirībām, tostarp augstāko tiesu nosaukumos, doktrīnā ir sastopami centieni pēc noteiktām pazīmēm grupēt augstākā līmeņa tiesas.¹

Pirmo grupu veido tiesas, kuras kompetence tiek noteikta atbilstoši kasācijas principam. Proti, augstākā tiesa ir kasācijas instances tiesa, kurā tiek skatīti tikai tiesību jautājumi par materiālo un procesuālo tiesību normu piemērošanas pareizību. Tās kompetencē neietilpst pierādījumu vērtēšana un lietas apstākļu konstatēšana. Ja kasācijas instances tiesa atzīst, ka zemākas instances tiesa nav pareizi piemērojusi tiesību normas un tas ir novedis pie lietas nepareizas izspriešanas, tā atceļ pārsūdzēto nolēmumu un lietu nodod jaunai izskatīšanai tai pašai vai citai zemākas instances tiesai.² Kasācijas principam pamatā ir publiski tiesisks raksturs, jo tas ir vērsts uz

¹ Galič A. A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions. Pieejams: <http://colloquium2014.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/21/2014/01/Ales-Galic.pdf>. [aplūkots 16.01.2025.]

² Ibid.

tiesību normu vienvēidīgu iztulkošanu un piemērošanu visā valstī.³ Šāds modelis ir izplatīts valstīs, kurās savu ietekmi ir guvuši Francijas tiesību sistēma.⁴

Otro grupu veido tiesas, kuru kompetence tiek noteikta atbilstoši revīzijas principam. Proti, augstākās instances tiesa ir tiesīga pārbaudīt tiesību normas piemērošanas pareizību zemākas instances tiesā, un atšķirībā no kasācijas tiesas tai ir kompetence atcelt kļūdaino zemākas instances tiesas nolēmumu un tā vietā taisīt savu spriedumu pēc būtības. Tādā veidā lieta netiek sūtīta atkārtotai izskatīšanai zemākas instances tiesā, un lietas izskatīšana beidzas ar revīzijas instances tiesas nolēmumu. Jāteic, ka šāda kompetence var tikt īstenota tad, ja lietā vairs nav domstarpību par lietas apstākļiem. Šāds modelis ir izplatīts valstīs, kuras ietekmējusi Vācijas un Austrijas tiesību sistēma.⁵

Trešo grupu veido tā dēvētais Skandināvu augstāko tiesu modelis, kas balstās uz ierasto apelācijas principu. Proti, augstākā līmeņa tiesai ir piešķirta kompetence nepieciešamības gadījumā pašai noskaidrot gan fakta, gan tiesību jautājumu, un, ja zemākas instances tiesas vērtējumam tā nepiekrīt, tai nav šķēršļu atcelt pārsūdzēto spriedumu un tā vietā taisīt savu nolēmumu pēc būtības. Jāteic, ka Skandināvu valstu augstāko tiesu praksē kompetence novērtēt pierādījumus un konstatēt lietas apstākļus tiek izmantota reti. Pamatā augstākās tiesas izskata tādas lietas, kurās taisītais spriedums var kalpot par precedentu tiesību piemērotājiem.⁶

2. Kasācijas instances tiesas kompetence Latvijā

Latvijā augstākā līmeņa tiesa ir Senāts, kura kompetence ir noteikta atbilstoši kasācijas principam.⁷ Civilprocesa likuma 474. pants noregulē to, kādus nolēmumus Senāts ir tiesīgs taisīt lietā. Ja kasācijas sūdzība ir nepamatota, Senāts ir tiesīgs to noraidīt un atstāt negrozītu pārsūdzēto zemākas instances tiesas spriedumu. Ja tiek konstatēti priekšnoteikumi, kas nepieļauj tiesvedību civillietā, Senāts ir tiesīgs atcelt pārsūdzēto nolēmumu un izbeigt lietā tiesvedību. Ja kasācijas sūdzība tiek atzīta par pamatotu, Senāts ir tiesīgs atcelt pārsūdzēto zemākas instances tiesas spriedumu un nodot lietu jaunai izskatīšanai apelācijas vai pirmās instances tiesai. Savukārt gadījumā, ja zemākas instances tiesa, kļūdaini piemērojot materiālo tiesību normu, ir nepareizi noteikusi prasības apmēru, Senāts daļā par prasības apmēru ir tiesīgs grozīt pārsūdzēto spriedumu.

Minētā tiesību norma pēc būtības nav grozīta, un faktiski tā ir saglabājusies tās sākotnējā redakcijā. Vienīgais grozījums, kas izdarīts ar 2002. gada 31. oktobra likumu, attiecas uz Senāta kompetenci nodot lietu jaunai izskatīšanai ne tikai apelācijas,

³ Satversmes tiesas 02.06.2008. spriedums lietā Nr. 2007-22-01.

⁴ Rhee C. H. van. Introduction. In: Rhee C. H. van (ed.). *European Traditions in Civil Procedure*. Antwerp [etc.]: Intersentia, 2005, pp. 3-23.

⁵ Galič A. A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions. Pieejams: <http://colloquium2014.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/21/2014/01/Ales-Galic.pdf>. [aplūkots 16.01.2025.]

⁶ Нюлунд А. Судебная система и источники гражданского процессуального права Норвегии. Ерво Л. Общая характеристика судебной системы, системы права и источников гражданского процессуального права (Швеция, Финляндия). Проверка судебных постановлений в гражданском процессе: российский и зарубежный опыт: Учебное пособие. Е. Борисова (ред.). Москва: Городец, 2018, с. 295-299; 626-629.

⁷ Likums "Par tiesu varu": LV likums. Pieņemts 15.12.1992. (sk. 44. pantu).

bet arī pirmās instances tiesā. Tātad aplūkotais tiesiskais regulējums liecina par to, ka Latvijā kasācijas instances tiesas kompetence civilprocesā ir noteikta atbilstoši kasācijas principa izpratnei, kas pastāv jau kopš tā pirmsākumiem. Proti, ja tiesa konstatē, ka zemākas instances tiesa nav pareizi piemērojusi materiālo vai procesuālo tiesību normas, tā spriedumu atceļ un lietu nodod jaunai izskatīšanai. Praksē ir bijuši gadījumi, kad viena un tā pati civillietā nonāk kasācijas instances tiesā ne tikai otro, bet arī trešo un ceturto reizi. Šāda kasācijas instances tiesas kompetence nesekmē civiltiesiskā strīda iespējami ātrāku izskatīšanu, kas citstarp negatīvi ietekmē arī tautsaimniecības attīstību valstī.

Interesanti, ka, lai panāktu efektīvāku lietas izskatīšanas procesuālo kārtību, Latvijā Saeimas Juridiskajā komisijā jau 1938. gadā bija uzsāktas diskusijas par kasācijas instances tiesas kompetences paplašināšanu. Citāts no Saeimas Juridiskās komisijas protokola izraksta: “Nākošā sēdē caurskatīs jautājumu par revīzijas funkcijas piešķiršanu Senātam līdz ar kasācijas funkcijām, lai vienkāršotu procesu, un proti, lai nebūtu vajadzīgs sūtīt atpakaļ apelācijas instancei tādas lietas, kur apstākļi ir pilnīgi noskaidroti.”⁸ Visticamāk, uz attīstību vērstā iniciatīva palika bez rezultāta Latvijas tautai liktenīgā 1940. gada dēļ.

Sabiedrībā arvien pieaug prasība pēc efektīvākas tiesu sistēmas. Gan Latvijā, gan citās kontinentālās Eiropas valstīs regulāri norisinās zinātniski praktiskās konferences, kuru uzmanības centrā ir tiesu sistēmas, tostarp kasācijas instances tiesas, efektivitāte. Tāpēc raksta turpinājumā pievērsīšos tam, kādas tendences attiecībā uz kasācijas instances tiesas kompetences attīstību ir vērojamas citviet. Aplūkošu tikai tās ārvalsts augstākā līmeņa tiesas, kuras ir kasācijas instances tiesa.

3. Kasācijas instances tiesas kompetence atcelt pārsūdzēto spriedumu un tā vietā taisīt savu nolēmumu

Francijā,⁹ Lietuvā,¹⁰ Igaunijā,¹¹ Nīderlandē,¹² Polijā,¹³ Spānijā,¹⁴ Itālijā un Portugālē, lai sekmētu lietu izskatīšanas efektīvāku procesuālo kārtību, ideja par kasācijas instances kompetences paplašināšanu ir tikusi īstenota tādā veidā, ka tiesai

⁸ Pieejams: <https://periodika.lv/periodika2-viewer/?lang=fr#panel:palissue:1052054|article:DIVL188|query:jaut%C4%81jumu%20par%20funkciju%C5%A1%C4%B7ir%C5%A1anu%20Sen%C4%81tam%20funkcij%C4%81m%20> [aplūkots 12.03.2025.]

⁹ Francijas Civilprocesa kodekss (sk. Kodeksa 627. pantu). Pieejams: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070716/ [aplūkots 12.03.2025.]

¹⁰ Lietuvas Civilprocesa kodekss (sk. Kodeksa 359. pantu). Pieejams: <https://www.infolex.lt/ta/77554#> [aplūkots 12.03.2025.]

¹¹ Igaunijas Civilprocesa kodekss (sk. Kodeksa 691. pantu). Pieejams: <http://www.legaltext.ee/text/en/X2049K10.htm>

¹² Verkerk R. R., Rhee C. H. van. The Supreme Cassation Court of the Netherlands: Efficient engineer for the unity and development of the law. Supreme Courts in transition in China and the West: Adjudication at the service of public goals. C. H. Rhee van; Y. Fu Cham (eds). Springer, 2017. pp. 78-79.

¹³ Polijas Civilprocesa kodekss (sk. Kodeksa 398.16 pantu). Pieejams: <https://www.global-regulation.com/translation/poland/7049655/act-of-17-november-1964%252c-the-code-of-civil-procedure.html> [aplūkots 12.03.2025.]

¹⁴ Spānijas Civilprocesa kodekss (sk. Kodeksa 487. pantu). Pieejams: <https://www.mjusticia.gob.es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Law%201-2000%20of%207%20January.pdf> [aplūkots 12.03.2025.]

noteiktos gadījumos ir piešķirtas tiesības ne tikai grozīt pārsūdzēto spriedumu, bet arī atcelt pārsūdzēto nolēmumu un tā vietā taisīt citu nolēmumu. Turklāt tādos gadījumos, kā to, piemēram, paredz Francijas Civilprocesa kodeksa 627. pants, kasācijas instance arī izlemj jautājumu par tiesāšanās izdevumu sadali.¹⁵ Ar šādu tiesisko regulējumu tiesu sistēma sekmē to, ka galīgais noregulējums lietā tiek panākts īsašos termiņos, kā arī to, ka gan tiesas, gan arī lietas dalībnieku laika un finanšu resursi tiek ietaupīti uz lietas atkārtotas izskatīšanas rēķina. Tiesību zinātnē ir atzīts, ka, paplašinot šādā veidā kasācijas instances tiesas kompetenci, kasācijas un revīzijas instances tiesas funkcijas ir pietuvinājušās viena otrai un praksē vairs neuzrāda būtiskas atšķirības.¹⁶

Vienlaikus jāņem vērā, ka, lai ievērotu gan kasācijas principa kodolu, gan sabiedrības prasību pēc tiesu efektivitātes, iepriekš minēto valstu likumdevēji ir paredzējuši vairākus nosacījumus, pastāvot kuriem kasācijas instances tiesa ir tiesīga īstenot kompetenci atcelt pārsūdzēto spriedumu un tā vietā taisīt savu spriedumu. Nosacījumi ir kumulatīvi, un tie ir šādi: 1) tiesa, kuras spriedums tiek pārbaudīts kasācijas kārtībā, nav pieļāvusi būtiskus procesuālo tiesību normu pārkāpumus, 2) lietā pušu starpā nav strīda par lietas apstākļiem, 3) tiesa, kuras spriedums tiek pārbaudīts kasācijas kārtībā, ir kļūdījusies lietas apstākļu juridiskajā novērtējumā vai nepareizi interpretējusi tiesību normu.

Uztveramības labad norādīšu ilustratīvu piemēru, kad Senāts būtu tiesīgs īstenot kompetenci atcelt apelācijas instances tiesas spriedumu un tā vietā taisīt savu nolēmumu un tādā veidā noslēgt lietas izskatīšanu.

Dzīvokļu īpašnieku kopība pieņēmusi lēmumu uzdot jaunajam pārvaldniekam veikt visas Dzīvojamo māju pārvaldīšanas likuma 6. pantā paredzētās pārvaldīšanas darbības, tostarp dzīvokļu īpašnieku vārdā parakstīt līgumus, vienošanās ar komunālo pakalpojumu sniedzējiem, piemēram, par atkritumu izvešanu u. tml. Izskatot lietu, apelācijas instances tiesa atzina, ka šādā situācijā dzīvokļu īpašnieku kopība ir sniegusi pārvaldniekam pilnvarojumu dzīvokļu īpašnieku vārdā parakstīt līgumus, tāpēc saskaņā ar Dzīvokļa īpašuma likuma 17. panta septīto daļu (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 2. februārim), lai lēmums būtu pieņemts, ir nepieciešams, lai “par” ir nobalsojuši dzīvokļu īpašnieki, kuri pārstāv vismaz divas trešdaļas no visiem dzīvokļu īpašumiem.

Apelācijas instances tiesas viedoklim var nepiekrīst, jo pārvaldīšanas uzdevuma došana jau ietver pilnvarojumu pārvaldniekam pārstāvēt dzīvokļu īpašnieku kopību visos jautājumos, kas saistīti ar pārvaldīšanas uzdevuma izpildi, proti, pārvaldnieks ir tiesīgs noslēgt līgumu ar pakalpojumu sniedzēju, ja vien kopība nav lēmusi citādi. Tādējādi atbilstoši Dzīvokļa īpašuma likuma 16. panta trešajai daļai un 17. panta deviņajai daļai lēmums par pārvaldīšanas uzdevumu došanu, pat ja tas ietver pilnvarojumu pārvaldniekam slēgt pakalpojumu līgumus kopības vārdā, ir pieņemts, ja “par” ir nobalsojuši dzīvokļu īpašnieki, kuri pārstāv vairāk nekā pusi no visiem dzīvokļu īpašniekiem.¹⁷

¹⁵ Francijas Civilprocesa kodekss (sk. Kodeksa 627. pantu). Pieejams: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070716/ [aplūkots 17.03.2025.]

¹⁶ Galič A. A Civil Law Perspective on the Supreme Court and Its Functions. Pieejams: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.5451> [aplūkots 16.01.2025.]

¹⁷ Sal. sk. Rīgas apgabaltiesas 30.01.2024. spriedumu civillietā Nr. C29248222.

Aplūkotajā situācijā nav strīda par faktiem. Domstarpības pastāv tikai par konstatēto apstākļu juridisku novērtējumu, proti, vai dzīvojamās mājas pārvaldīšana aptver arī pārvaldnieka kompetenci slēgt līgumu ar pakalpojuma sniedzēju. Nav šaubu, ka Senātam ir kompetence sniegt apelācijas instances tiesas konstatēto apstākļu atšķirīgu juridisko novērtējumu un piemērot uz lietas apstākļiem attiecināmo materiālo tiesību normu. Jāņem vērā, ka šādā situācijā apelācijas instances tiesai vairs nav atlikusi ne lietas apstākļu juridiskā novērtējuma brīvība, ne arī rīcības brīvība attiecināmās tiesību normas izvēlē. Tāpēc pamatoti varam uzdot jautājumu, kāpēc Senāts nevarētu iepriekš minētos argumentus norādīt savā spriedumā un lietu nenodot jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā. Sākumposmā varētu būt pretestība pieņemt tādu Senāta spriedumu, kura rezolutīvajā daļā būtu rakstīts: “Nosprieda, pirmkārt, atcelt apgabaltiesas spriedumu, otrkārt, prasību par dzīvokļu īpašnieku kopības lēmuma atzīšanu par spēkā neesošu noraidīt, treškārt, noteikt tiesāšanās izdevumu sadali.” Tomēr, laikam ejot, apsvērumi par ietaupījumiem tiesas, kā arī lietas dalībnieku laika un finanšu resursiem varētu mainīt attieksmi pret Senāta jauno kompetenci.

Turklāt šādas kompetences piešķiršana nenozīmē, ka Senātam tā būtu jāīsteno teju vai katrā lietā. Tā ir jāuztver kā tiesisks rīks, ko Senāts varētu izmantot tad, kad tam būtu visi priekšnoteikumi un to uzskatītu par nepieciešamu. Igaunijas Valsts tiesas un Lietuvas Augstākās tiesas pieredze liecina, ka šāda kompetence netiek izmantota bieži. Tomēr, pat ja šādi izskatīto lietu skaits mērāms vienā vai divos desmitos, tas tik un tā sniedz būtisku pienesumu tiesvedības efektivitātei.

Minētais piemērs iedrošina apsvērt to, ka arī Latvijā ir lietderīgi ievērot kasācijas instances tiesas kompetences attīstības tendences. Attiecīgi ir priekšlikums grozīt Civilprocesa likuma 474. pantu, to papildinot ar 5. punktu, izsakot to šādā redakcijā: “Atcelt spriedumu un tā vietā taisīt jaunu spriedumu, ja tiesa nepareizi interpretējusi materiālo tiesību normu vai konstatētajiem lietas apstākļiem devusi kļūdainu juridisko novērtējumu un tiesa nav pieļāvusi šā likuma 452. panta trešās daļas noteikumu pārkāpumu.”

4. Tiesības atstāt spēkā pirmās instances tiesas spriedumu

Kā nākamā kasācijas instances tiesas kompetences novitāte ir jāmin Igaunijas Civilprocesa likuma 691. panta 5. punktā, kā arī Lietuvas Civilprocesa kodeksa 382. panta 4. punktā paredzētā tiesība kasācijas instances tiesai atcelt apelācijas instances tiesas kļūdaino nolēmumu un atstāt spēkā pirmās instances tiesas spriedumu un tādā veidā pabeigt lietas izskatīšanu.

Šāda kasācijas instances tiesas kompetence sniegtu uzlabojumus tiesu sistēmas funkcionēšanā. Pirmkārt, gadījumā, ja apelācijas instances tiesas spriedumā ietvertais civiltiesiskā strīda risinājums atšķirtos no pirmās instances tiesas risinājuma un Senāts atzītu, ka pārsūdzētais apelācijas instances tiesas spriedums ir kļūdainš, tad nebūtu nepieciešams lietu nodot jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā, bet juridisku spēku varētu piešķirt pirmās instances tiesas spriedumam. Tādā veidā ātrāk panāktu civiltiesiskā strīda galīgo noregulējumu un ietaupītu gan lietas dalībnieku, gan tiesas resursus. Otrkārt, šāda Senāta kompetence izceltu pirmās instances tiesas sprieduma nozīmi un sekmētu jaunas tiesāšanās kultūras ieviešanu Latvijas tiesiskajā sistēmā. Proti, gan lietas dalībnieki, gan viņu pārstāvji – zvērīnāti

advokāti – pakāpeniski nonāktu pie atziņas, ka nozīmīgākais civiltiesiskā strīda izskatīšanas posms ir tieši pirmās instances tiesā.

Aplūkotās kompetences iespējamais trūkums varētu būt tajā, ka Senātam, pirms atstāt spēkā tieši pirmās instances tiesas spriedumu, būtu jāpārbauda gan pārsūdzētais apelācijas instances tiesas spriedums, gan arī atšķirīgu civiltiesiskā strīda risinājumu saturošais pirmās instances tiesas spriedums, kas pāldzinātu lietas izskatīšanu kasācijas instances tiesā. Papildus minētajam jāņem vērā, ka Latvijā ir iesakņojusies tradīcija kasācijas sūdzībā norādīt vien argumentus par to, kā izpaužas pārsūdzētā sprieduma nepareizība, taču gadījumā, kad apelācijas instances tiesas sprieduma risinājums būs atšķirīgs no pirmās instances tiesas, kasācijas sūdzībā būtu jānorāda abu zemākas instances tiesas spriedumā ietvertu argumentu salīdzinošs vērtējums.

Visbeidzot Senāta kompetences īstenošana – atcelt apelācijas instances tiesas nolēmumu un piešķirt juridisku spēku pirmās instances tiesas spriedumam – ir iespējama vien tad, ja starp lietas dalībniekiem nepastāv domstarpību par fakta jautājumu, proti, par pierādījumu vērtējumu un lietā konstatētajiem apstākļiem.

Arī par šo kompetenci būtu vērtīgi norādīt ilustratīvu piemēru, kad tā varētu tikt īstenota, taču raksta ierobežotā apjoma dēļ piemēru nav iespējams izvērst. Norādīšu vien to, ka veiksmīgs piemērs varētu attiekties uz civiltiesisku strīdu, kurā prasītājs cēla prasību par patvaļīgi izbūvēta lietus ūdens kanalizācijas cauruļvada nojaukšanu, savukārt atbildētājs iesniedza pretpasību par ūdensvada servitūta nodibināšanu. Pirmās instances tiesa konstatēja, ka lietus ūdens kanalizācijas izbūvei būvprojekts nebija saskaņots, bija vien izstrādāts kanalizācijas cauruļvada tehniskais projekts, kas paredzēja minētā cauruļvada izbūvi kaimiņa zemesgabala malējā daļā, tas ir, vietā, kur tas robežojas ar pašvaldības ceļu. Cauruļvada izbūvētājs neievēroja arī tehnisko projektu un izbūvēja lietus ūdens kanalizācijas cauruļvadu tādā veidā, ka tas šķērsoja kaimiņa zemesgabalu pa vidu. Pirmās instances tiesa prasību apmierināja, bet pretpasību noraidīja. Savukārt apgabaltiesa prasību noraidīja, bet pretpasību, pamatojoties uz samērīguma principu, ka cauruļvada izbūvētajam ir nepieciešams novadīt lietus ūdeni no sava zemesgabala, apmierināja. Apgabaltiesa nepiešķīra nozīmi tam, ka atbilstoši tehniskajam projektam cauruļvadu bija paredzēts izbūvēt tuvu kalpojošā zemesgabala robežai, kas mazāk ierobežotu prasītāja īpašumtiesības. Kādu nolēmumu šādā situācijā pieņemt kasācijas instances tiesai?

5. Prejudiciālais nolēmums kā jauna kasācijas instances tiesas kompetence

Arvien vairāk kontinentālās Eiropas valstīs – Francijā,¹⁸ Polijā, Nīderlandē,¹⁹ Rumānijā un Slovēnijā – augstākajai tiesai tiek piešķirta kompetence sniegt konsultatīvu atzinumu jeb tā saukto prejudiciālo nolēmumu.²⁰ Atsevišķās valstīs

¹⁸ Francijas Kasācijas tiesas tīmekļvietne. Pieejama: <https://www.courdecassation.fr/en/about-court> [aplūkots 12.03.2025.]

¹⁹ Nīderlandes Civilprocesa kodekss (sk. Kodeksa 392. pantu). Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/dutch-code-of-civil-procedure-2025.pdf> [aplūkots 12.03.2025.]

²⁰ Krans B., Ploum M. Preliminary Questions in the Netherlands: Questions from Lower Courts to the Dutch Supreme Court. Pieejams: <https://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr42/006Bart%20KRANS%20and%20Marije%20PLOUM.pdf> [aplūkots 13.03.2025.]

priekšnoteikums konsultatīvā atzinuma pieprasīšanai ir apstāklis, ka zemākas instances tiesās pastāv ievērojams līdzīgu lietu skaits un ir nepieciešams sniegt atbildi uz būtisku tiesību jautājumu. Citviet priekšnoteikums ir cits, proti, pastāv atšķirīga tiesību piemērošanas prakse tādās lietās, kurās nav paredzēts iesniegt kasācijas sūdzību. Vēršoties ar jautājumu kasācijas instances tiesā, zemākas instances tiesām ir iespējams novērst tiesību normu atšķirīgas piemērošanas praksi.

Par konsultatīvā atzinuma nepieciešamību civillietā lemj zemākās instances tiesa vai nu pēc savas iniciatīvas, vai arī pēc lietas dalībnieku ierosmes. Pirms vēršanās ar jautājumu augstākajā tiesā parasti tiesa informē lietas dalībniekus par šādu nodomu un lūdz sniegt apsvērumus par konsultatīvā atzinuma nepieciešamību. Pieņemot lēmumu par vēršanos pēc konsultatīvā atzinuma, tiesa aptur lietā tiesvedību līdz brīdim, kad sniegts attiecīgais atzinums.

Procesuālajā normatīvajā aktā tiek noteiktas prasības, kuras jāievēro, pieprasot konsultatīvā atzinuma sniegšanu. Ja tiesas lēmums neatbilst prasībām, augstākā tiesa ir tiesīga atteikt to pieņemt. Ja tiesas lēmums par jautājuma uzdošanu atbilst prasībām, tiek ierosināta tiesvedība, un vidēji trīs līdz sešu mēnešu laikā kasācijas instances tiesai ir jāsagatavo konsultatīvais atzinums.

Šādas kompetences trūkums varētu būt, pirmkārt, tas, ka augstākajai tiesai varētu palielināties noslodze, un, otrkārt, konsultatīvā atzinuma gadījumā trūkst konkrētās lietas apstākļu konteksta, tāpēc tiesnešiem būtu jāapgūst jaunas prasmes sniegt atbildi uz abstraktu un sarežģītu tiesību jautājumu. Ieguvumi, ko tiesiskajai sistēmai sniegtu konsultatīvā atzinuma ieviešana, atsver pieminētos trūkumus. Citu valstu, piemēram, Francijas, pieredze liecina, ka Kasācija tiesa (*Cour de Cassation*) gadā vidēji sniedz 10–15 konsultatīvos atzinumus. Nīderlandes Augstākā tiesa gadā vidēji sniedz 13 atzinumus.²¹ Šāda slodze nav pārmērīga. Turklāt ir pamats runāt tieši par slodzes samazināšanos. Proti, konsultatīvajā atzinumā sniegtā tiesību normas interpretācija nodrošinātu to, ka zemākas instances tiesas, sekojot atzinumā norādītajam, vienveidīgi izspriestu vēl citas izskatīšanā esošas līdzīgās lietas, un tādā veidā mazinātos sūdzību skaits augstākas instances tiesā, kā arī mazinātos ierosināto lietu skaitu Senātā.

Nākamais ieguvums būtu tas, ka Senāts izceltu savu lomu būt par tiesiskās domas attīstītāju valstī. Tāpat Senātam būtu iespēja sniegt nepieciešamo juridisko atbalstu pirmās instances tiesas tiesnešiem, kuriem pirmajiem nākas risināt sarežģītus, tiesu praksē vēl neaplūkotos tiesību jautājumus. Visu trīs līmeņu tiesas būtiski uzlabotu savstarpējo dialogu un darbotos kā vienots veselums. Visbeidzot, šāda tiesas kompetence sniegtu ievērojamu pienesumu tautsaimniecības attīstībai. Tiesiskā drošība nodrošina valstī vidi, kurā veiksmīgi var attīstīties saimnieciskā darbība un civil-tiesiskā apgrozība. Sabiedrība, jo īpaši saimnieciskās darbības veicēji, novērtētu to, ka relatīvi īsā laikā, apmēram sešu mēnešu posmā, Senāts sniegtu konsultatīvu atzinumu, kurā izskaidrotu sarežģīta, līdz šim tiesu praksē nerisināta tiesību piemērošanas jautājuma aspektus.

²¹ Krans B., Ploum M. Preliminary Questions in the Netherlands: Questions from Lower Courts to the Dutch Supreme Court. Pieejams: <https://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr42/006Bart%20KRANS%20and%20Marije%20PLOUM.pdf> [aplūkots 13.03.2025.]

6. “Leapfrog appeal” – tiesvedības apelācijas instances tiesā izlaišana

Kontinentālās Eiropas valstīs, kurās augstākā tiesa ir kasācijas instances tiesa, salīdzinoši maz izplatīta ir augstākās tiesas kompetence izskatīt tādu kasācijas sūdzību, kas iesniegta, “pārlecot” apelācijas instances tiesu (angļu valodā to apzīmē *Leapfrog appeal*). Šāda kompetence plašāk ir pazīstama Vācijā, kā arī valstīs, kuru tiesību sistēma pieder anglosakšu tiesību lokam.

Ņemot vērā, ka Nīderlandē šāda kompetence ir paredzēta, īsumā norādišu tās galvenās iezīmes.²² Pēc pirmās instances tiesas sprieduma sastādīšanas kāda no pusēm ir tiesīga vērsties tiesā ar lūgumu sniegt atļauju iesniegt kasācijas sūdzību, izlaižot apelācijas instances tiesu. Savukārt otrai pusei ir jāsniedz viedoklis, vai tā piekrīt tam, ka par pirmās instances tiesas spriedumu varēs iesniegt kasācijas sūdzību. Ja puses nevienojas, tad ar spriedumu neapmierinātā puse ir tiesīga iesniegt apelācijas sūdzību. Ja puses vienojas par kasācijas sūdzības iesniegšanu, tad lēmums ir jāpieņem tiesai, pārbaudot, vai lietā pastāv priekšnoteikumi apelācijas instances tiesas “pārlēkšanai” un sūdzības iesniegšanai kasācijas instances tiesā. Viens no priekšnoteikumiem ir tas, ka lietas dalībniekiem nav domstarpību par fakta jautājumu. Savukārt tiesību jautājumam ir jābūt tādām, kurām ir nozīme tiesību vienveidīgas piemērošanas nodrošināšanā.

Kasācijas sūdzības iesniegšanai, izlaižot apelāciju, trūkums ir tas, ka sūdzības ātrāka nonākšana kasācijas instances tiesā ir atkarīga no lietas dalībnieku vienošanās par lietas virzību. Proti, pat ja konkrētajā civillietā ir būtisks tiesību piemērošanas jautājums, bet pirmās instances tiesā zaudējusi puse nepiekritis apelācijas izlaišanai, lietas izskatīšana norisināsies vispārējā kārtībā, un ieguvums no aplūkotās kompetences būs zudis.

Kopsavilkums

1. Nepieciešamība uzlabot tiesu sistēmas efektivitāti ir veicinājusi kasācijas instances tiesas kompetences attīstību. Gan Francijā, kas ir kasācijas principa izcelsmes valsts, gan arī Lietuvā, Igaunijā un vēl citviet Eiropā augstākā līmeņa tiesai civilprocesā ir paredzēta kompetence atcelt kļūdainu zemākas instances tiesas spriedumu un tā vietā taisīt jaunu spriedumu vai arī piešķirt juridisku spēku pirmās instances tiesas spriedumam, tādā veidā pabeidzot lietas izskatīšanu. Likumdevējs ir piešķīris augstākā līmeņa tiesai tiesiskus instrumentus, ar kuriem pēc iespējas novērst to, ka viena un tā pati civillietā tiek izskatīta no jauna otro un trešo reizi.
2. Pakāpeniski palielinās to valstu skaits, kurās augstākā līmeņa tiesai tiek piešķirta kompetence sniegt konsultatīvu atzinumu, kas sekmē tiesību vienveidīgu

²² Uzelac A., Rhee C. H. van. Appeals and other Means of Recourse against Judgments in the Context of the Effective Protection of Civil Rights and Obligations. In: Nobody's Perfect. Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters. Cambridge: Antwerpen: Portland: Intersentia, 2014, pp. 3-13.

piemērošanu un sniedz juridisko atbalstu zemākas instances tiesām sarežģītu tiesību jautājumu risināšanā.

3. Latvijas tiesību sistēmā nav ieviests neviens no rakstā aplūkotajiem kasācijas instances tiesas kompetences elementiem, kas liecina par nepieciešamību veicināt mūsu valstī diskusiju par kasācijas principa attīstības tendencēm.